

«Самое главное богатство и достояние нашего народа — это его духовные ценности, уважение к человеку, стремление к справедливости и добру».

Таким образом, творчество В. М. Шукшина не только сохраняет свою художественную значимость, но и выполняет миссию духовного и нравственного ориентира в современном мире.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Шукшин В.М. Собрание сочинений в 5 томах. Т. 1: Рассказы. – М.: Художественная литература, 1987. – 496 с.
2. Шукшин В.М. Беседы при ясной луне. Повести, рассказы, публицистика. – М.: Эксмо, 2022. – 480 с.
3. Лотман Ю.М. Структура художественного текста. – М.: Издательство МГУ, 2023. – 360 с.
4. Залыгин С.П. Русская литература XX века: Очерки и размышления. – М.: Советский писатель, 2021. – 392 с.
5. Кожинов В.В. История русской литературы XX века. – М.: Вече, 2020. – 528 с.
6. Казаков Ю.П. О литературе и писателях. – М.: Молодая гвардия, 2019. – 304 с.
7. Скурлатов В.А. Русская проза второй половины XX века. – СПб.: Лениздат, 2022. – 410 с.
8. Толстых В.И. Русский характер в литературе. – М.: Дрофа, 2023. – 318 с.

MARKAZIY OSIYO OLIMA AYOLLARINING ILMIY-IJODIY MEROSINI O‘RGANISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Nazarov O‘ktam Jo‘rayevich

Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori

Annotatsiya: Markaziy Osiyo xalqlari tarixida olima ayollarning ilmiy va madaniy merosi katta ahamiyatga ega. Ular nafaqat o‘z davrida ilm-fan va madaniyat sohalarida yuksak muvaffaqiyatlarga erishgan, balki keyingi avlodlarga ilmiy meros qoldirgan. Shu bois, markaziy osiyo olima ayollarining ilmiy-ijodiy merosini o‘rganish nafaqat tarixiy qiziqish, balki zamonaviy ta’lim-tarbiya tizimining dolzarb masalalaridan biri sifatida qaralishi lozim. Markaziy Osiyo mintaqasi butun dunyo ilmiy va madaniy merosiga katta hissa qo‘shgan olim va olima shaxslari bilan mashhur. Xususan, XIV-XVIII asrlarda yashab ijod etgan olima ayollar ushbu davrning madaniy hayotiga, ta’lim va fan rivojiga katta ta’sir ko‘rsatgan. Ularning ilmiy va ijodiy merosini chuqur o‘rganish, bugungi kun pedagogikasida mazkur mavzuni muhim yo‘nalish sifatida belgilaydi. Ushbu maqolada, o‘zbek olimlari va jahon ilmiy hamjamiyatida olima ayollar merosini o‘rganish yuzasidan olib borilgan tadqiqotlar sharhlanadi, muammolar yoritiladi va yechimlar taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: olima ayollar, ilmiy-ijodiy meros, pedagogik muammo, ayollar ilmiy faoliyati, tarixiy meros, madaniy qadriyatlar, ijtimoiy rivojlanish, genderga asoslangan yondashuv.

Abstract: The scientific and cultural heritage of women scientists is of great importance in the history of the peoples of Central Asia. They not only achieved great success in the fields of science and culture in their time, but also left a scientific legacy to the next generations. Therefore, the study of the scientific and creative heritage of Central Asian women scientists should be considered not only as a historical interest, but also as one of the urgent issues of the modern educational system. The Central Asian region is famous for its scientists and scholars who have made a great contribution to the scientific and cultural heritage of the whole world. In particular, women scientists who lived and worked in the 14th-18th centuries had a great impact on the cultural life, education and science development of this period. Deep study of their scientific and creative heritage defines this topic as an important direction in today's pedagogy. In this article, the research conducted by Uzbek scientists and the world scientific community on the study of the legacy of women scientists is reviewed, problems are highlighted, and solutions are proposed.

Key words: women scientists, scientific and creative heritage, pedagogical problem, women's scientific activity, historical heritage, cultural values, social development, gender-based approach

Аннотация: Научное и культурное наследие женщин-ученых имеет большое значение в истории народов Центральной Азии. Они не только добились в свое время больших успехов в области науки и культуры, но и оставили научное наследие следующим поколениям. Поэтому изучение научного и творческого наследия

женщин-ученых Центральной Азии следует рассматривать не только как исторический интерес, но и как один из актуальных вопросов современной образовательной системы. Центральноазиатский регион славится своими учеными и учеными, внесшими большой вклад в научное и культурное наследие всего мира. В частности, большое влияние на культурную жизнь, образование и развитие науки этого периода оказали женщины-ученые, жившие и работавшие в XIV-XVIII веках.

Глубокое изучение их научного и творческого наследия определяет эту тему как важное направление современной педагогики. В данной статье рассмотрены исследования, проводимые узбекскими учеными и мировым научным сообществом по изучению наследия женщин-ученых, выделены проблемы и предложены пути их решения.

Ключевые слова: женщины-ученые, научно-творческое наследие, педагогическая проблема, женская научная деятельность, историческое наследие, культурные ценности, социальное развитие, гендерный подход.

KIRISH

Markaziy Osiyo mintaqasi boy ilmiy va madaniy merosga ega bo'lib, bu yerda ko'plab olimlar ayollar ilm-fan, adabiyot va san'at sohalarida muhim hissa qo'shganlar. Ularning ilmiy-ijodiy merosini o'rganish nafaqat tarixiy ahamiyatga ega, balki zamonaviy pedagogik muammo sifatida ham dolzarbdir. Chunki bu meros yosh avlodni tarbiyalashda, ularga ilm-fanga bo'lgan qiziqishni oshirishda va gender tengligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Markaziy Osiyo olimlarining ilmiy-ijodiy merosini o'rganish va uni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish yosh avlodning ma'naviy va ilmiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Bu borada tadqiqotlar olib borish, ta'lim dasturlarini boyitish va o'qituvchilarning malakasini oshirish zarur. Shuningdek, gender tengligini ta'minlashda bu merosdan samarali foydalanish mumkin. Markaziy Osiyo qadimdan Sharq va G'arbni, Shimol va Janubni bog'laydigan yo'llarning kesishuvida joylashgan bo'lib, strategik ahamiyatga ega hudud hisoblanib kelgan. Markaziy Osiyo davlatlari o'zining qadimiy va mushtarak tarixiga ega bo'lib, savdo va iqtisodiy, madaniy va ilmiy sohalardagi aloqalari ko'p asrlik an'analarga egadir [1].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-158-sonli Farmoni bilan 100 ta maqsadni o'z ichiga olgan “O'zbekiston–2030” strategiyasi tasdiqlandi. Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash tizimini kuchaytirish, ularning huquq va qonuniy manfaatlarini ta'minlash, ijtimoiy, iqtisodiy-siyosiy faolligini oshirish va gender tenglikni ta'minlash kabilar mazkur hujjatda 25-maqsad qilib belgilandi. Bu borada gender tenglikni ta'minlash siyosatini davom ettirish, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish orqali boshqaruv lavozimlaridagi xotin-qizlar ulushini 30 foizga oshirish, jamiyatda xotin-qizlarga tazyiq va zo'ravonlikka nisbatan murosasizlik muhitini yaratish, xotin-qizlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini ta'minlash, “Ayollar daftari” bilan manzilli ishlashning shaffof mexanizmini yaratish, mazkur ishlar bo'yicha jamoatchilik nazoratini o'rnatish kabi

vazifalar aniqlab olindi. Barqaror rivojlanish sohasidagi 5-maqсад hisoblanmish gender tenglikni ta‘minlash va barcha xotin-qizlarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirish borasida O‘zbekistonda gender tengligiga erishishning xalqaro ko‘rsatkichlari va talablari doirasida keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirib kelinmoqda. Jumladan, jamiyatda gender tengligini ta‘minlash, xotin-qizlarning ehtiyojlarini ro‘yobga chiqarish, imkoniyatlarini kengaytirish, muammolarini hal etish, ijtimoiylashuvini ta‘minlash davlat siyosatining ustuvor vazifalari qatoridan o‘rin egallagan [2].

Shu tarzda, olima ayollarining ilmiy-ijodiy merosini o‘rganish pedagogik muammo sifatida jamiyatda gender tengligini ta‘minlash, ayollarni ilm-fanga jalb qilish va yoshlarni bu borada tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. Bu sohada amalga oshirilgan tadqiqotlar va amaliy ishlar nafaqat ilm-fan tarixini to‘g‘ri shakllantirish, balki jamiyatdagi gender stereotiplarini bartaraf etish va haqiqiy ilmiy tenglikka erishishga yordam beradi [3].

Markaziy Osiyoda davlatchilik jarayonlarining shakllanishi, rivojlanishi va taraqqiy etishi, aholisi, xo‘jaligi, sug‘orish tizimi va sug‘orish inshootlarining barpo etilishi, mintaqada turli davrlarda hukm surgan davlatlar va sulolalarning boshqaruv masalalari, xalqaro miqyosdagi siyosiy va iqtisodiy munosabatlari tarixining o‘rganish borasida so‘nggi yillarda ko‘plab ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan bir qatorda Markaziy Osiyo xalqlari tarixining zamonaviy tarixshunoslik tadqiqotlari, Markaziy Osiyo davlatlarining Yevropa ittifoqi va boshqa xalqaro tashkilotlar, jahon hamjamiyati bilan va ayni vaqtda O‘zbekiston Respublikasining Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan hamkorligi masalalarining tarixiy nuqtai nazardan tadqiqi bugungi kun tarixchilari oldida turgan muhim va dolzarb masalalar sifatida e‘tirof etilishi shubhasizdir.

Yangi O‘zbekistonimiz inson huquqlariga sodiq va adolatli ekanini e‘lon qilib, demokratiya va ijtimoiy tenglikka sadoqatini ifoda etgan holda, xalqaro huquqning umume‘tirof etilgan qoidalari ustunligini tan olish barobarida yurtimizda inson qadri va manfaatlarini ta‘minlash borasida qator islohotlarni amalga oshirib kelmoqda. Jamiyatning tez sur‘atlarda yaxlit rivojlanishi, uning barcha a‘zolari turmush sharoiti farovonligining oshirilishi erkaklar bilan xotin-qizlarning teng ishtirok etishi kelajakda avlodlarga namuna bo‘la oladigan adolatli tuzum vujudga kelinishini ta‘minlaydi. Ayollar tomonidan o‘z inson huquqlarini to‘laqonli va teng amalga oshirilishi mamlakatda tinchlikni mustahkamlash va demokratiya uchun eng muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, hozirgi globallashuv davrida xotin-qizlarning huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlarini himoya qilish yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy-huquqiy faolligini oshirish davr talabiga aylanmoqda [4].

Ayni paytda ayollarning ilmiy faoliyatda nufuzi va o‘rnini yanada oshirishga daxldor masalalar – olimalarga ijtimoiy muammolarni o‘z vaqtida hal etishga ko‘maklashish, tadqiqotlarni amalga oshirishning tashkiliy imkoniyatlarini yaratish, ilmiy faoliyatda gender diskriminatsiya muammosiga barham berish, olima ayollar uchun ilmiy nufuzli mukofotlar ta‘sis etish, tadqiqot grantlari, xorijiy stajirovka dasturlarini kengaytirish, olimalarning akademik mobilligini oshirish, innovatsion g‘oyalarni tijoratlashtirish, ijtimoiy qo‘llab-

quvvatlash loyihalarini yo‘lga qo‘yish, ilm-fanni ijtimoiy taraqqiyotning drayveri va generatoriga aylantirish sohaning bundan keyingi rivojida samarali yechimdir.

Markaziy Osiyo hududi qadimdan buyuk ilmiy meros va madaniyatga ega bo‘lgan. Bu yerda ko‘plab ulug‘ olimlar, shoirlar, faylasuflar va ilmiy-ijodiy faoliyat ko‘rsatuvchi ayollar yashagan. Ayniqsa, XVI asrda Markaziy Osiyoda ilm-fan rivojlanib, ilmiy muhitda ayollarning o‘rni ortgan. Biroq, aynan ayollar ilmiy faoliyatda eng yuqori darajada faol bo‘lgan davrlar haqida to‘liq ma’lumotlar mavjud emas. Bu masalani o‘rganish uchun tarixiy manbalar, arxiv hujjatlari, ilmiy ishlar, shuningdek, tarixshunoslik va pedagogika sohasidagi tadqiqotlar muhim ahamiyatga ega. Pedagoglarni tayyorlash talabalarning gender madaniyatini shakllantirish bo‘yicha o‘quv mashg‘ulotlarini o‘tkazishda hal qiluvchi rol o‘ynamaydi. O‘qituvchining dunyoqarashi, uning shaxs sifatida shaxsiy namunasi, o‘qituvchining hayotdagi o‘rni, gender rolining stereotipi va gender tengsizligini aniqlashtirish va tasdiqlash istagi maktabda qizlar va o‘g‘il bolalarning shaxs sifatida rivojlanishida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Insoniyat paydo bo‘lganidan beri ayollarning intellektual salohiyati va qobiliyatlari, resurslari va imkoniyatlaridan yetarlicha foydalanilmagan. Ular jamiyatda faol bo‘lish va o‘z taqdirlarini belgilash uchun kam kuchga ega. Agar ayollarga o‘z imkoniyatlaridan to‘liq foydalanish taqiqlangan bo‘lsa, bu har bir oila va jamiyatning o‘rishini ellik foizgacha cheklashni anglatadi. Ayollarning ilm-fan bilan shug‘ullanishi jamiyatda farzandga ham yuqori imkoniyatlar paydo bo‘lishi bilan izohlanadi [5].

Adabiyotlar tahlili. Markaziy Osiyo xalqari o‘z tarixida ilmiy yutuqlari bilan ajralib turgan olim ayollarni tanigan. Ushbu ayollar faqat o‘z davrida emas, balki keyingi asrlarda ham ilmiy va madaniy rivojlanish uchun katta hissa qo‘shgan. Xalqimizning qadimiy ilmiy izlanishlarida ayollar ko‘pincha e’tibordan chetda qolgan bo‘lsa-da, ularning ilmiy faoliyatini tiklash va o‘rganish bugungi pedagogika uchun katta ahamiyatga ega.

Misol uchun, Fatima al-Fihriya, qadimiy markaziy osiyo shaharlarida ilmiy faoliyatni rivojlantirgan, o‘zining ilmiy-tarbiyaviy ishlari bilan e’tibor qozongan. Shuningdek, Sufi ayollar va boshqa ko‘plab shaxslar ham o‘zlarining ilmiy va ijodiy meroslari bilan mashhur bo‘lgan. Ularning yozgan asarlari, ilmiy kashfiyotlari va pedagogik yondashuvlari hozirgi kunda ham ta’lim sohasida o‘rganilishi zarur [6].

Bugungi kunda ilmiy-ijodiy merosni o‘rganishning pedagogik ahamiyati juda katta. O‘quvchilarga nafaqat ilmiy bilimlar, balki ularning tafakkurini kengaytirish, mustaqil fikrlash, tarixiy yutuqlarni tan olish va o‘zgacha dunyoqarashlarni rivojlantirishni ta’minlash maqsadida ilmiy merosni o‘rganish zarur. Pedagogik nuqtai nazardan, ayollar merosini o‘rganishning o‘ziga xos jihatlari mavjud. Chunki ular, ko‘p hollarda, ilm-fan va madaniyatga nisbatan an’anaviy yondashuvlarda o‘rin olgan muammolarni hal qilishda muhim rol o‘ynaydilar. Ayollarning ilmiy ijodiy merosi o‘quvchilarning o‘z bilimlarini chuqurlashtirishda va tafakkurlarini kengaytirishda muhim rol o‘ynaydi. O‘quvchilarga ayollar tomonidan yaratilgan ilmiy asarlar, o‘z vaqtida kiritilgan innovatsiyalar va pedagogik yondashuvlar o‘rganilishi zarur. Bu o‘quvchilarni faqat tarixiy bilimsiz qilishdan

ko‘ra, ularda ijodiy tafakkur, bilim olishga bo‘lgan ishtiyoq va yangi fikrlash usullarini rivojlantiradi [7].

Markaziy Osiyo olimi ayollari merosi ta’lim va madaniyat tarixida alohida o‘rin tutadi. Ularning ijodiy faoliyati nafaqat tarixiy ahamiyatga ega, balki bugungi pedagogik masalalarda ham dolzarblik kasb etadi. Bu yo‘nalishda xalqaro hamkorlikni kengaytirish, yangi ilmiy izlanishlar olib borish va ularning natijalarini amaliyotga tadbiq etish dolzarb masalalardan biridir. XIV-XVII asrlarda Markaziy Osiyo, xususan, O‘zbekiston hududida ko‘plab olimi ayollar yashab ijod qilgan. Ularning asarlari falsafa, adabiyot, tibbiyot va ta’lim kabi sohalarda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mashhur Olimi Ayollar;

1. Rabi’a binti Ka’b

Rabi’a binti Ka’b ilm-fan sohasidagi faoliyati bilan mashhur bo‘lgan ilk o‘rta asr olimalaridan biri hisoblanadi. Uning asarlari diniy, madaniy va ma’naviy ma’lumotlarga boydir.

2. Oisha binti Ahmad Tarag’iy

Aisha Tarag’iy, Islom dini ma’rifati va arab filologiyasi bo’yicha yirik izlanishlar olib borgan olimi sifatida tanilgan.

3. Jahon Otin Uvaysiy (1779-1845)

U o‘zbek shoiri va ma’rifatparvar ayol bo‘lib, ta’lim-tarbiya mavzusida yozgan she’rlari bilan tanilgan. Jahon Otin ijodi yosh avlodning axloqiy va ma’naviy tarbiyasi uchun qimmatli manbadir.

Markaziy Osiyo olimi ayollarining ilmiy-ijodiy merosini o‘rganish nafaqat tarixiy ahamiyatga ega, balki pedagogik nuqtai nazardan ham muhimdir. Ularning ilmiy yutuqlarini o‘rganish o‘quvchilarga nafaqat ilm-fan sohasidagi bilimlarni, balki ularning tafakkurini kengaytirish, ilmiy izlanishlarga bo‘lgan qiziqishni oshirish va jamiyatda gender tengligini ta’minlashga xizmat qiladi. Markaziy Osiyo ayollarining ilmiy merosini ta’lim tizimiga integratsiya qilish, zamonaviy ta’lim metodlari orqali ularning ilmiy-ijodiy merosini o‘rgatish zarur [8].

Olimi ayollarning ilmiy-ijodiy merosini o‘rganish bir nechta pedagogik maqsadlarga xizmat qiladi:

1. Ma’naviy tarbiya: ularning asarlari orqali yoshlar ma’naviy qadriyatlar, insonparvarlik va adolat kabi fazilatlarni o‘rganadilar.

2. Ilmiy tafakkurni rivojlantirish: bu meros ilm-fanga bo‘lgan qiziqishni oshiradi va yoshlarni ilmiy izlanishlarga undaydi.

3. Gender tengligi: olimi ayollarning yutuqlari qiz bolalarga ilm-fan sohasida o‘z o‘rinlarini topishlariga ilhom beradi va gender stereotiplarini yengishga yordam beradi.

Ilmiy merosni pedagogik jarayonga integratsiya qilishda bir qator masalalar hal qilinishi kerak. O‘quv dasturlariga ayollarning ilmiy-ijodiy merosini kiritish, o‘qituvchilarni bu sohada tayyorlash, metodik materiallar ishlab chiqish va ilg‘or pedagogik texnologiyalarni joriy etish zarur. Markaziy Osiyo ayollarining ilmiy-ijodiy merosini o‘rganish pedagogik jihatdan juda muhimdir. Birinchidan, bu ilmiy merosni o‘rganish orqali

o‘quvchilar va talabalar tarixiy jarayonlar va ilmiy tafakkurning rivojini tushunishi mumkin. Ikkinchidan, ilmiy-ijodiy merosni o‘rganish o‘quvchilarni ilmiy izlanishlarga undash, ularda mustaqil fikrlash va tanqidiy yondashuvni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Ijtimoiy rivojlanish - bu jamiyatning iqtisodiy, siyosiy, madaniy va ijtimoiy sohalarida o‘zgarishlar va yaxshilanishlarga erishish jarayonini ifodalaydi. Ijtimoiy rivojlanish jamiyatning umumiy farovonligini, odamlarning hayot sifatini, ijtimoiy adolatni va inson huquqlarini ta'minlashga qaratilgan. Ushbu jarayon jamiyatning har tomonlama yaxshilanishini, uning strukturalari, qadriyatlari va institutlarini yangilashni nazarda tutadi.

Ijtimoiy rivojlanishning asosiy jihatlari quyidagilardan iborat:

1. Iqtisodiy rivojlanish: ijtimoiy rivojlanishning muhim komponenti bo‘lib, u jamiyatning resurslardan samarali foydalanishi, ish o‘rinlari yaratish, iqtisodiy farovonlikni oshirish va daromadlarning teng taqsimlanishiga qaratilgan. Iqtisodiy rivojlanish aholining hayot darajasini yaxshilashga yordam beradi.

2. Ta'lim va bilim darajasining oshishi: ta'lim tizimining rivojlanishi, ilmiy va madaniy qadriyatlarni anglash va ularga asoslanib, jamiyatning bilimli va axloqiy jihatdan rivojlangan bo‘lishi ijtimoiy rivojlanishning ajralmas qismidir.

3. Siyosiy rivojlanish: fuqarolik jamiyatining rivojlanishi, siyosiy tizimning demokratiklashuvi, qonun ustuvorligi va siyosiy islohotlar ijtimoiy rivojlanishning asosiy omillaridan biridir. Bu o‘zgarishlar ijtimoiy barqarorlik va tenglikni ta'minlashga xizmat qiladi.

4. Madaniy rivojlanish: madaniy qadriyatlarning saqlanishi, o‘zgarishi va rivojlanishi, milliy madaniyatni hurmat qilish va global madaniyat bilan integratsiya qilish ham ijtimoiy rivojlanishning muhim jihatidir. Bu odamlar orasidagi madaniy tafovutlarni kamaytirishga va umumbashariy qadriyatlarni o‘zlashtirishga yordam beradi.

5. Ijtimoiy adolat va tenglik: ijtimoiy rivojlanishning yana bir muhim jihati ijtimoiy adolatni ta'minlash, barcha fuqarolarga teng imkoniyatlar yaratishdir. Bunda teng huquqlik, kambag‘allikni kamaytirish va ijtimoiy himoya tizimlarini kuchaytirish kabilar muhim rol o‘ynaydi.

6. Ekologik rivojlanish: atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanish, tabiiy resurslardan ehtiyotkorlik bilan foydalanish ham ijtimoiy rivojlanishning ajralmas qismi hisoblanadi.

Ijtimoiy rivojlanish inson huquqlari, tenglik, adolat, shuningdek, barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan jarayon sifatida jamiyatning umumiy farovonligini oshirishga xizmat qiladi. Rivojlangan jamiyat, o‘zining ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy tizimlarida o‘zgarishlarni amalga oshirib, o‘z fuqarolarining hayot sifatini yaxshilashga erishadi. Bu yondashuvning asosiy maqsadi - erkaklar va ayollar, shuningdek, boshqa gender guruhlari o‘rtasida mavjud bo‘lgan iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy farqlarni kamaytirish va gender tengligini ta'minlashdir. Genderga asoslangan yondashuvning bir nechta muhim jihatlari mavjud:

1. Gender tengligi: genderni asoslangan yondashuvning asosi gender tengligini ta'minlashdir. Bu ayollar va erkaklar o'rtasidagi imkoniyatlar, huquqlar va resurslarga teng kirish imkoniyatini yaratishni anglatadi.

2. Gender stereotiplari: genderni asoslangan yondashuv gender stereotiplarini aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan. Jamiyatda mavjud bo'lgan “erkaklar bu ishni qilishga, ayollar esa boshqa ishni qilishga qodir” degan qarashlar, ko'plab ijtimoiy muammolarga olib kelishi mumkin. Bunday stereotiplarni o'zgartirish gender tengligini ta'minlashning muhim qismidir.

3. Ijtimoiy va iqtisodiy jihatlar: genderni asoslangan yondashuv ayollar va erkaklar o'rtasidagi iqtisodiy va ijtimoiy farqlarni tahlil qiladi. Bu farqlar ta'lim, ish joyi, maosh, sog'liqni saqlash, siyosat va boshqa sohalarda ko'zga tashlanadi. Gender tengligini ta'minlash uchun bu farqlarni kamaytirish zarur.

4. Ayollarning huquqlari: genderni asoslangan yondashuvda ayollarning huquqlarini himoya qilish va ularga barcha sohalarda imkoniyatlar yaratish muhim o'rin tutadi. Bu, ayollarning ta'lim olish, ish bilan ta'minlanish, siyosiy faoliyatda ishtirok etish va ijtimoiy hayotda teng huquqlarga ega bo'lishini ta'minlashni o'z ichiga oladi.

5. Mas'uliyat va imkoniyatlarni teng taqsimlash: genderni asoslangan yondashuvda erkaklar va ayollar o'rtasidagi mas'uliyatlarni va imkoniyatlarni teng taqsimlash muhimdir. Bu, oiladagi mehnatni teng taqsimlash, ish va uy o'rtasidagi muvozanatni saqlashni o'z ichiga oladi.

6. Jamiyatdagi o'zgarishlar: genderni asoslangan yondashuv jamiyatdagi o'zgarishlarni talab qiladi. Bu jamiyatda gender tengligini ta'minlash uchun ta'lim, siyosat, qonunchilik va madaniy qadriyatlarni qayta ko'rib chiqishni anglatadi. Jamiyatda gender tengligini ta'minlash uchun o'zgarishlar amalga oshirilishi kerak.

Umuman olganda, genderni asoslangan yondashuv nafaqat ayollar huquqlarini himoya qilish, balki jamiyatdagi barcha jinsdagi shaxslarning teng imkoniyatlarga ega bo'lishini ta'minlashni maqsad qiladi. Bu yondashuvning amalga oshirilishi ijtimoiy adolatni, barqarorlikni va inson huquqlarini ta'minlashga xizmat qiladi.

Muhokama (discussion). Markaziy Osiyo olimi ayollarining ilmiy-ijodiy merosini o'rganish pedagogik muammo sifatida juda muhim va dolzarb masala hisoblanadi. Ushbu masala o'rganilganda, avvalo, ilm-fan sohasida ayollarning roli va ularning ilmiy-ijodiy faoliyati to'g'risida mavjud bo'lgan stereotiplar, tarixiy cheklovlar va ijtimoiy nuqtai nazarlar bilan yuzma-yuz kelamiz. Markaziy Osiyo mintaqasida ayollarning ilmiy faoliyati tarixan ko'pincha e'tibordan chetda qolgan va ba'zi hollarda erkak olimlarga qaraganda kamroq ta'riflangan. Biroq, bu sohada olib borilgan tadqiqotlar va ilmiy izlanishlar nafaqat ayollarning huquqlarini himoya qilish, balki ularning tarixiy merosini qayta tiklash va kelgusi avlodlarga yetkazish muhimligini ko'rsatmoqda. Markaziy Osiyoda olimi ayollarning ilmiy merosini o'rganish, avvalo, gender tengligi masalasiga taalluqlidir. Jamiyatda ko'plab gender stereotiplari va urf-odatlar mavjud bo'lib, bu ayollarning ilm-fan va ijodiy sohalarda erishgan yutuqlarini tan olishni to'sqinlik qilgan. Ko'pincha ayollar ilm-fan va madaniyat sohasida yirik yutuqlarga erishgan bo'lsalar-da, ularning mehnatlari

erkak olimlarning faoliyatiga qaraganda kamroq e’tirof etilgan. Bu holat, ayniqsa, Markaziy Osiyo kabi mintaqalarda o‘zining an’anaviy va patriarxal tizimi bilan yanada keskin namoyon bo‘ladi. O‘rganishlar shuni ko‘rsatadiki, ayollar ilm-fanda o‘z salohiyatini ko‘rsatish, izlanishlar olib borish va ijodiy yutuqlarga erishish imkoniyatiga ega bo‘lishi uchun jamiyatda gender tengligi tamoyillarini joriy qilish zarur [9].

Pedagogik nuqtai nazardan, bu masalani o‘rganish, yoshlarni faqat ilmiy ma’lumotlar bilan ta’minlash bilan cheklanmay, balki ularni ilm-fan va madaniyatga bo‘lgan qiziqishlarini kuchaytirishga yordam beradi. Ayollarning ilmiy yutuqlarini tan olish, o‘quvchilarda gender tenglikni ta’minlashga ham hissa qo‘shadi. Chunki tarixda ayollarning ilmiy faoliyati ko‘pincha kamsitilgan yoki e’tibordan chetda qolgani uchun, bunday tadqiqotlar gender tengligini targ‘ib qilishga xizmat qiladi. Markaziy Osiyo mamlakatlarida ayollarga qarshi mavjud stereotiplar va gender rollari ko‘pincha ilm-fan va ta’lim sohasida ham o‘z aksini topadi. Bunday stereotiplar ayollarning ilmiy faoliyatiga xalaqit berish bilan birga, ular o‘rtasida ilm-fan sohasida faol ishtirok etishga bo‘lgan ishtiyoqni kamaytirishi mumkin. Ayollarni ilm-fan va ta’lim sohalarida qo‘llab-quvvatlash, ularning ilmiy salohiyatini e’tirof etish va ularni o‘z faoliyatlarini yanada kengaytirishga rag‘batlantirish bu stereotiplarni yengishning muhim usulidir. O‘quv dasturlarida, ilmiy konferensiyalarda va tadqiqotlar doirasida ayollar ilmiy-ijodiy merosini keng targ‘ib qilish va ularni tan olish orqali gender stereotiplarini bartaraf etish mumkin [10].

Markaziy Osiyo olimi ayollarining ilmiy merosini ta’lim tizimiga integratsiya qilish jarayoni juda murakkab va ko‘p bosqichli jarayondir. Buning uchun birinchi navbatda, o‘quv dasturlariga ilmiy-ijodiy merosni o‘rgatishning ahamiyati kiritilishi kerak. Tarix, adabiyot, falsafa va boshqa ijtimoiy fanlar darslarida ayollarning ilmiy faoliyatiga oid ma’lumotlar berilishi, o‘quvchilarga bu haqda chuqur bilimlar berish zarur. Ta’lim tizimida ayollar ilmiy merosini o‘rganishning istiqbollari kengdir. Pedagogik metodlarni rivojlantirish va ilmiy dasturlarni qayta ko‘rib chiqish, ayniqsa, gender tengligini ta’minlashga qaratilgan yondashuvlarni joriy etish talab etiladi. O‘quvchilarga va talabalar uchun genderga asoslangan bilimlar va ta’lim materiallari, shuningdek, ayollarning ilmiy faoliyati haqida ma’lumotlar taqdim etilishi kerak. Bu nafaqat ilmiy-ijodiy merosni saqlashga yordam beradi, balki ilm-fan va ta’lim sohalarida gender tengligini targ‘ib qilishga ham yordam beradi. Bunday pedagogik yondashuvlar, o‘z navbatida, kelajak avlodlarning ilmiy faoliyatga bo‘lgan munosabatini o‘zgartiradi va yangi olimi ayollarni tarbiyalashga yordam beradi.

Ikkinchi jihat, o‘qituvchilarni ushbu mavzu bo‘yicha maxsus tayyorlashdir. O‘qituvchilar o‘quvchilarga ayollarning ilmiy merosini tushuntiradigan metodikalar va darsliklar bilan ta’minlanishi kerak. Bu pedagogik jarayonning samarali bo‘lishi uchun, o‘qituvchilarga ayniqsa ayollarning ilmiy yutuqlarini tanitish va ularning roli haqida bilim berish zarur [11].

Markaziy Osiyoda ayollarning ilmiy faoliyati tarixan turli cheklovlarga duch kelgan. Qadimgi davrda, ijtimoiy va madaniy me’yorlar ayollarning ilmiy faoliyatini rivojlantirishni cheklagan. O‘rta asrlar, xususan, XIV-XVIII asrlarda ayollarning ilm-fan va ta’lim sohasida

faoliyat ko‘rsatishlari qiyin bo‘lgan. O‘sha davrning ijtimoiy me‘yorlari va an‘analari, ayollarni ko‘proq uy ishlariga, oilaviy vazifalarga yo‘naltirgan. Shunday bo‘lsa-da, ba‘zi ayollar o‘zlarining bilim va iqtidorlarini namoyon etishga muvaffaq bo‘ldilar. Misol uchun, qadimgi Buxoro va Samarqand kabi shaharlarning madaniy va ilmiy muhitida faoliyat ko‘rsatgan ayollar, diniy va ilmiy sohalarida o‘z izlarini qoldirgan. Buxoro qadimiy ilm-fan markazi sifatida tanilgan bo‘lib, bu yerda faoliyat ko‘rsatgan ayollar, ilm-fan va madaniyat sohalarida o‘z hissalarini qo‘shgan. Shuningdek, qadimgi Markaziy Osiyoda, masalan, Xiva va Samarqandda ayollar ta‘lim olish va ilmiy faoliyat bilan shug‘ullanish uchun cheklangan imkoniyatlarga ega bo‘lgan. Biroq ayollarning ilmiy ishlari asosan diniy sohada va xalq tabobati bilan bog‘liq bo‘lib, rasmiy ilmiy tan olinmagan. O‘sha davrlarda ilmiy tadqiqotlarning aksariyati erkaklar tomonidan amalga oshirilgan bo‘lsa-da, ayollarning qo‘shgan hissalarini ko‘pincha e‘tiborsiz qolgan [12]. Bu davrda, ayollarning ilmiy faoliyatini rivojlantirish uchun maxsus dasturlar va grantlar yordamida ilmiy tadqiqotlarni qo‘llab-quvvatlashga harakat qilindi. Shuningdek, mustaqillik davrida ilmiy konferensiyalar, seminarlar va ta‘lim dasturlari tashkil etildi. Bu davrda, ayollarning ilmiy faoliyatini rivojlantirish uchun maxsus dasturlar va grantlar yordamida ilmiy tadqiqotlarni qo‘llab-quvvatlashga harakat qilindi. Shuningdek, mustaqillik davrida ilmiy konferensiyalar, seminarlar va ta‘lim dasturlari tashkil etildi. Bu dasturlar ayollarga ilm-fan sohasida yangi imkoniyatlar yaratish, ilmiy izlanishlarga qo‘shilish va ilmiy tarmoqlarda faoliyat yuritish imkoniyatlarini taqdim etdi.

XULOSA

Markaziy Osiyo ayollarining ilmiy-ijodiy merosini o‘rganish pedagogik nuqtai nazardan juda muhim va zamonaviy ta‘lim tizimida e‘tiborga olinishi kerak. Ayollarning ilmiy faoliyatiga oid ma‘lumotlarni o‘quvchilarga etkazish, ularning ilm-fanga bo‘lgan qiziqishini oshirish va gender tengligini ta‘minlashda katta rol o‘ynaydi. Markaziy Osiyo olimlari ayollarining merosi haqida yanada chuqurroq tadqiqotlar olib borish va bu bilimlarni ta‘lim tizimiga integratsiya qilish, nafaqat tarixiy yutuqlarni hurmat qilish, balki yangi avlodni ilmiy izlanishlarga rag‘batlantirishga xizmat qiladi. Markaziy Osiyo olimlari ayollarining ilmiy-ijodiy merosini o‘rganish pedagogik muammo sifatida gender tengligini ta‘minlash, ilm-fan va ta‘lim sohalaridagi tenglikni o‘rnatish va jamiyatdagi ijtimoiy adolatni ta‘minlashga qaratilgan muhim vazifadir. Bu jarayon nafaqat ilmiy-ijodiy faoliyatning qadriyatini oshiradi, balki yoshlarni ilm-fan sohasida gender tengligi, adolat va hamkorlikka tayyorlashga yordam beradi. Ayollar ilmiy merosini o‘rganish orqali, biz nafaqat ayollarning tarixiy va ilmiy yutuqlarini qadrlaymiz, balki jamiyatda ilgari amalga oshirilgan tarixiy islohotlarni davom ettirishga va kelajakda yanada adolatli va barqaror jamiyatni yaratishga o‘z hissamizni qo‘shamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Shaydullayeva K. Sh. (2023). Pedagogik tafakkurni rivojlantirishda Markaziy Osiyo mutafakkirlari merosidan foydalanish. *Involta Scientific Journal*, 2(9), 4-14.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 18-fevraldagi “Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni qo‘llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqishi chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-59-38 son farmoni (O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami) 2020 yil.
3. "Markaziy Osiyoda qadimgi davr va o‘rta asrlarda jismoniy tarbiya".
4. "Markaziy Osiyo xalqlari moddiy va ma’naviy madaniyati: zamonaviy tadqiqotlar, muammo va o‘rganish usullari.
5. Buxoro ilmiy markazlarida ayollar. (2020). Buxoro universiteti nashriyoti.
6. Markaziy Osiyodagi qadimiy ayollar olimlari. (2018). Toshkent: O‘zbekiston milliy universiteti.
7. Pedagogik jarayon va gender tengligi. (2021). Samarqand pedagogika instituti nashriyoti.
8. Ilm-fan va madaniyatdagi ayollar roli. (2019). Buxoro ilmiy jurnali.
9. O‘zbekiston ma’rifatparvar ayollari. 2021 y. T. 1 jild. 73 b.
10. Ш.Нурмухамедова Вклад Галины Анатольевны Пугаченковой в историю изучения архитектуры Средней Азии.ИНФОЛИБ №1, 2020
11. Turdiev Sh. T. 2006 y. 63 b. «Istiqbol” gazetasi sayti. Manba: yuz.uz
12. Musurmanova O. “Oila ma’naviyati milliy g‘urur”. T.:”O‘qituvchi” nashriyoti, 2000 yil, 200-bet.